

Nyt fra Sprognævnet

2003/3 september

Indhold

Artikler

- [Anbefalede plantenavne](#)
- [Sydslesvigsk](#)
- [Nordisk: Sprog i Norden 2001](#)

Spørgsmål og svar

- [Nulte](#)
 - [Vind-vind-](#)
 - [Det kan jeg ikke have](#)
 - [Forkortelser for foreninger](#)
-

Anbefalede Plantenavne

Af Jørgen Schack

I april 2003 udsendte Plantedirektoratet ordbogen *Anbefalede Plantenavne*. Formålet med ordbogen er at fremme en ensartet anvendelse af plantenavne i landbrug, gartneri, havebrug, naturforvaltning, undervisning mv. Ordbogen er udarbejdet af Plantenavneudvalget, som fungerede fra 1979 til 2002 (fra juli 1979 til september 1992 under navnet Landbrugsministeriets Artsnavneudvalg). Dansk Sprognævn var repræsenteret i udvalget fra 1988 til nedlæggelsen i slutningen af 2002.

Anbefalede Plantenavne indeholder i alt ca. 7.700 navne, først og fremmest navne på planteslægter og plantearter der dyrkes og omsættes i Danmark. Derudover finder man navne på en række importerede planter og frugter og på en del ukrudtsarter. Ordbogen falder i to dele: I første del er plantenavnene ordnet alfabetisk efter det videnskabelige navn (fx *Leymus* ... marehalm), i anden del efter det almindelige danske navn (fx tomat ... *Lycopersicon*).

Udgivelsen af *Anbefalede Plantenavne* blev markeret 10. april 2003 med en reception i Palmehuset i Botanisk Have i København med Plantedirektoratet som vært. Jeg har været Sprognævnets repræsentant i Plantenavneudvalget fra 2000 til 2002 og var til denne

lejlighed blevet bedt om at holde et lille, uformelt foredrag om emnet "planterne og sproget". Foredraget er gengivet nedenfor i en lettere revideret version:

Planterne og sproget

En del af de almindeligste danske plantenavne hører til de allerældste ord i sproget. Det gælder først og fremmest navne på træer: Mange af vores trænavne kan føres tilbage til fællesgermansk tid - nogle af dem endda helt tilbage til det indoeuropæiske grundprog. Disse trænavne har således et sted mellem 2000 og 6000 år på bagen. Det drejer sig om navne som *ask*, *asp*, *birk*, *bøg*, *eg*, *el*, *elm*, *fyr*, *hassel*, *lind* og *røn*.

Nogle af trænavnene har spillet en fremtrædende rolle i forsøgene på at finde de geografiske grænser for det såkaldte indoeuropæiske urhjem, altså det sted hvor vores tidligste sproglige forfædre hørte hjemme. Fx kan det ord som ligger til grund for det danske ord *bøg*, findes i en lang række indoeuropæiske sprog, bl.a. latin, græsk, russisk og kurdisk. Det er derfor nærliggende at forestille sig at indoeuropæerne oprindeligt har hørt hjemme i et område med bøgetræer. - Bøgetræet vokser ikke øst for den linje der kan trækkes mellem Kaliningrad og Krim, og man har derfor ment at urhjemmet må have ligget et sted vest for denne linje, sandsynligvis et sted i det centrale Europa. Der er den hage ved teorien at de ord der er afledt af det indoeuropæiske ord for *bøg*, i nogle af de indoeuropæiske sprog bruges om andre træer end bøgetræet; fx bruges det i russisk om hyld og i kurdisk om elm. De sproglige argumenter kan derfor ikke betragtes som beviser, men allerhøjst som indicier.

Det er med få undtagelser kun navne på træer der med sikkerhed kan føres tilbage til indoeuropæisk. Enkelte navne på mindre vækster end træer, fx *dild*, *nælde* og *tidsel*, stammer fra den fællesgermanske periode, men ellers er det karakteristisk at danske arveord for andre planter end træer er enten fællesnordiske, østnordiske eller særdanske. De er med andre ord yngre end trænavnene.

Lånte navne

Vi begynder tidligt at låne plantenavne fra andre sprog. Et så hjemligt klingende ord som *pil* er ikke et oprindeligt dansk ord, men et tidligt lån fra nedertysk. Ordet er ikke indlånt som et plantenavn, men som en ny betegnelse for den form for skyts der i oldnordisk hed *r*, samme ord som det engelske *arrow*. Piletræet har vistnok fået sit navn fordi børnene har brugt træets lange tynde skud som pile. Træet hed tidligere *selje*, et ord der er beslægtet med den latinske betegnelse, *Salix*. I *Anbefalede Plantenavne* finder man trænavnet *seljepil*, dvs. "pilepil", og det må vel siges at være en betegnelse som sætter slægtskabsforholdet på plads.

I middelalderen begynder vi for alvor at låne plantenavne udefra. Flere af datidens munkeordener skulle ifølge ordensreglerne drive havebrug, og munkene hentede mange nye planter med tilhørende navne hjem fra udlandet. Det er planter med navne som *bede*, *fennikel*, *karse*, *kommen*, *lilje*, *mynte* og *rose*. De fleste af de nye plantenavne fra denne periode er oprindeligt latinske, men er dog ofte lånt via nedertysk. En del af dem kan ligesom ordet *pil* ikke skelnes fra de hjemlige ord, men fremmede er de altså ikke desto mindre: *Bede* går tilbage til latin *beta*; *karse* til nedertysk *karse* eller *kerse*; *mynte* til latin

mentha osv.

Og siden middelalderen er danskerne og det danske sprog blevet beriget med et sandt mylder af nye planter og plantenavne fra alle dele af verden. En del af de importerede planter opfattes i dag som ærkedanske. Den der i dag er ved at kløjes i grønsager med navne som *radicchio*, *rucola* og *frisésalat* og længes tilbage til den tid da rigtige mænd spiste kartofler til middag, han må trøste sig med at selv et nationalt symbol som kartofflen engang er blevet opfattet som noget nymodens pjank.

Mandelgræskar, courgette eller squash

Når vi får nye plantenavne, skyldes det selvfølgelig normalt at der opstår et benævnelsesbehov - de nye planter skal jo hedde noget. Men det sker af og til at planter som allerede ér kendte i Danmark, får nye navne. Vi har allerede hørt om seljen som ad omveje ændrede navn til *pil*. Et eksempel af forholdsvis ny dato er mandelgræskarret, som omkring 1970 fik ikke bare ét, men hele tre nye navne: et fransk: *courgette*, et italiensk: *zucchini*, og et engelsk *squash*. I *Anbefalede Plantenavne* finder man, ud over det gamle navn, *mandelgræskar*, kun to af de tre nye navne, nemlig det franske og det engelske. Og det er vist rimeligt nok når man ser på de konkurrerende navnes hyppighed i almensproget. I ordbogen har man fulgt det princip at man i de tilfælde hvor der findes mere end ét dansk navn, anbefaler det navn der skønnes at have den største udbredelse. Det er ofte et vanskeligt valg. For det kan vel ikke undgås at fagfolk i visse tilfælde skønner anderledes end almindelige, ikkebotanikkyndige sprogbrugere. Det er muligvis forklaringen på at man i *Anbefalede Plantenavne* henvises fra *rucola* til det anbefalede *salatsennep* og fra *sharon* til det anbefalede *almindelig kaki*. Det er sikkert også forklaringen på at man i bogen slet ikke finder betegnelsen *stjernefrugt*, men kun *karambol*, ligesom man heller ikke finder *redwood*, men kun *rødtræ*.

Domænetab?

Som de fleste sikkert har bemærket, taler man for tiden meget om at det danske sprog er udsat for stærk påvirkning fra engelsk. Inden for visse naturvidenskabelige fag sker der det at det danske videnskabssprog stagnerer og dør ud, ikke mindst fordi der ikke udvikles en dansk nomenklatur, eller fordi den eksisterende danske nomenklatur ikke vedligeholdes. Det at dansk sprog taber terræn eller helt forsvinder fra et bestemt fagområde, betegnes af sprogfolk som et *domænetab*. Inden for botanikken er den videnskabelige nomenklatur latinsk-græsk. Her er der ikke tale om et domænetab, men om en status quo. Ved siden af de videnskabelige plantenavne har vi så trivialnavnene, altså de almindelig brugte danske navne. De danske plantenavne er en skøn blanding af hjemlige ord som *bøg*, *hassel* og *tusindfryd*, tilpassede lån som *kommen*, *lilje* og *rose*, og åbenlyst fremmede ord som *papaja*, *kumquat* og *pistacie*. Der er næppe nogen der opfatter ord af den sidstnævnte type som en trussel mod dansk. Indflydelsen fra engelsk er sjovt nok uhyre beskeden når det gælder området plantenavne. En hastig gennemgang af *Anbefalede Plantenavne* viser at vi vistnok kun har en halv snes plantenavne af tydelig engelsk herkomst, nemlig navne som fx *cashew*, *hickory*, *icebergsalat*, *pawpaw*, *squash* og *teak*. Derudover har vi en række sammensatte navne med et engelsksproget person- eller stednavn som førsteled, altså navne som *douglasgran*, *queenslandnød*, *texassalvie* og *wilsonpoppel*. Men de tæller

ligesom ikke rigtig med.

Konklusionen må blive at det danske plantenaevneinventar bedst kan karakteriseres som et multietnisk ordsamfund. De danske plantenaevne ser ud til at trives - det kan man forvisse sig om ved at slå op i den gode og nyttige bog *Anbefalede Plantenaevne*.

Jørgen Schack (f. 1961) er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Sydslesvigsk - et dansk mindretalssprog

Af Karen Margrethe Pedersen

Dansk er anerkendt som mindretalssprog i Sydslesvig. Der bliver talt dansk i det danske mindretals børnehaver og skoler, og det er foreningernes officielle sprog. Men for medlemmerne af mindretallet er dansk sjældent hjemmesproget. De fleste tilegner sig dansk som andetsprog inden for mindretallets institutionelle rammer. Og dansk har sin højeste status i deres samtaler med dem som repræsenterer det officielle mindretal. Det er de ansatte inden for mindretallet og ledere i foreningslivet. Denne sproglige situation er blevet analyseret i en undersøgelse der strakte sig over flere år, og hvis resultater er publiceret i min doktorafhandling om "Dansk sprog i Sydslesvig". Undersøgelsen omfatter også den sproglige variation inden for mindretalssproget.

Der tegner sig et variationsmønster i mindretallets dansk som skyldes påvirkning fra tysk. Det kan næppe undre når sprogbrugerne er tosprogede med tysk og dansk og lever i Slesvig-Holsten, hvor tysk er det eneste officielle sprog. De træk som skyldes sprogkontakt, er mest udbredt blandt dem som har tilegnet sig dansk som andetsprog eller har det som førstesprog i Sydslesvig. De som har dansk som førstesprog fra Danmark, har også træk der afspejler indflydelse fra tysk. Jo længere tid de har levet i Sydslesvig, jo flere af disse træk har mange af dem. Det behøver ikke nødvendigvis at have noget med udvikling af dansk-tysk tosprogethed at gøre. Det kan være påvirkning fra dansk sprog lært i Sydslesvig.

Den sproglige variation som trækkene giver, ligger inden for udtalen, grammatikken og ordforrådet. Og der tegner sig ikke noget fast variationsmønster, hverken på det individuelle eller det kollektive plan. Meget tyder på at der er tale om en selvstændig varietet af dansk. Den er svær at indpasse i velbeskrevne kategorier som dialekt og regionalsprog. Og en betegnelse som etnolekt forudsætter at mindretallet betragtes som en etnisk gruppe. For at gøre en lang diskussion kort vil jeg her nøjes med betegnelsen sydslesvigsk.

Varieteten sydslesvigsk er karakteriseret ved en usystematisk brug af stød, hvis det overhovedet forekommer. Dertil kommer en intonation i sætningerne som er overført fra tysk. I lydverdierne, især ved vokalerne, afspejler tysk udtale sig også. Inden for grammatikken er syntaksen kendetegnet ved en særlig placering af adverbielle led, mens det inden for semantikken især er ordforrådet som er påvirket. Her ser vi oversættelseslån

fra tysk som falder i to hovedgrupper: sydslesvigismer og danske sydslesvigord. De er begge almindelige inden for mindretallet, men ikke nødvendigvis blandt andre tysk-dansk tosprogede. Tillige er der en del citatord fra tysk. Det er ord som bruges uden at være oversat og uden at blive bøjet på dansk. Endelig indgår der en del ord i sydslesvigsk som er gået af brug i Danmark, men som har en tysk pendant. De kunne betegnes som gammeldags parallelord.

Sydslesvigismer er oversættelseslån som anvendes i stedet for den pendant til det tyske ord som findes i dansk rigssprog. Et eksempel er *husmester*, en direkte ord til ord-oversættelse af det tyske *Hausmeister* i stedet for *pedel* eller *vicevært*. Andre oversættelseslån har ikke nogen pendant i rigssproget. Udtrykket *ordmelding* fra tysk *Wortmeldung*, må således forklares som *en anmodning om at få ordet*. Bliver der bedt om *ordmeldinger*, betyder det *at ordet er frit*. Der er også oversættelseslån som resulterer i ord som findes i rigssproget, men i en anden betydning. Det er fx et ord som *podium*. Når det indgår i sammensætningen *podiumsdiskussion*, svarer det til *paneldiskussion* og er hentet direkte fra tysk *Podiumsdiskussion*.

“Danske sydslesvigord” er min betegnelse for oversættelseslån fra tysk som betegner forhold, fænomener, institutioner eller ting i Sydslesvig som ikke har paralleller i Danmark, eller som ikke er helt identiske. Deri ligger et alment oversættelsesproblem. Når ordene har fået en kategori for sig selv, er det på grund af deres funktion i mindretallet. De anvendes mere eller mindre bevidst i sydslesvigsk når der er tale om noget specifikt for Sydslesvig. Der er fx ordet *socialstation* fra tysk *Sozialstation*. Det betegner en institution i tysk regi hvor der kan søges råd og vejledning hos bl.a. socialrådgivere og sygeplejersker. Noget tilsvarende findes ikke i Danmark, men mindretallet har *socialstationer* med samme funktion som de tyske. Ved at bruge ordet *kommuneråd* oversat fra tysk *Gemeinderat* henviser man til den politiske struktur i Sydslesvig. Selvfølgelig kunne det have været oversat til *kommunalbestyrelse* eller *byråd*, men signalværdien ville så gå tabt.

Et eksempel på et citatord er *TÜV* (=Technischer Überwachungs-Verein), som svarer til Statens Bilinspektion i Danmark. Og til de gammeldags parallelord hører *sørgehøjtidelighed* om en begravelse eller bisættelse, hvor der på tysk bruges *Trauerfeier*.

Et livsforløb med sydslesvigismer og danske sydslesvigord, citatord og gammeldags parallelord

Sprogkontaktfænomener i ordforrådet ligger inden for alle ordklasser, og de optræder i alle livets faser. Nogle hører til sjældenhederne, mens andre er gængse og forekommer i flere sammenhænge. De følgende eksempler vil fortrinsvis vise de ofte forekommende ord.

Ved fødsel

I Tyskland er det kutyme at forældrene eller bedsteforældrene sætter en annonce i avisen når der er født et barn i familien. Sættes annoncen i på dansk i Flensborg Avis, er der stor sandsynlighed for at forældrene tilhører det danske mindretal. En meget anvendt formulering er at *familien glæder sig* eller *vi glæder os til* som i annoncerne:

“Vi har fået en ekstra julegave - en lille kusine - Pia - født 24.12. - Hele

familien glæder sig."

"Vi glæder os til Anna Marie - 6.5. - 53 cm - 3500g - Peter og Ulla Hansen."

Tro ikke at der tale om adoption. Formuleringen er en ord til ord-oversættelse fra tysk *wir freuen uns*, der svarer til dansk *vi glæder os over at* eller *vi er glade for at*. I nutidig dansk sprogbrug ligger der intet fremtidsaspekt som i sydslesvigismen i annoncerne.

Den første tid

Når barnet er blevet nogle måneder, inviterer Dansk Sundhedstjeneste til *babytræf* på *socialstationen*, en sydslesvigisme fra *Babytreff* kombineret med det lige omtalte danske sydslesvigord *socialstation*. Sundhedstjenesten har også *rådgivningsstation* og *børneplejestation*. De to ord er ikke kreative nydannelser i det danske ordforråd, som jeg tidligere har antaget. Af Trap Danmark, Storkøbenhavn II (1959), fremgår at der har været børneplejestationer og rådgivende stationer eller rådgivningsstationer i området, de fleste oprettet i 1940'erne.

Sundhedsplejersken fra Sundhedstjenesten udleverer *Barnets Bog* til forældrene. Den indeholder oplysninger om bl.a. vægt og vaccinationer og en kostvejledning. Den rummer citatord som afspejler livet i et tysk samfund fx *Kindertee* og *Schmelzflocken*. Det er ikke kendte begreber i Danmark, men oversættelsen *børnete* kunne være et dansk sydslesvigord. Varemærket *Schmelzflocken* er en betegnelse for meget fintvalsedede havregryn. Det er gået ind i det tyske sprog som et appellativ. Da produktet ikke findes i Danmark, er der imidlertid ikke grundlag for udtrykket i dansk.

Der er også tænkt på den nybagte mor. Hun bliver tilbudt genoptræningsgymnastik efter barsel, og i folderen står der *Anmeldelse sker til Dansk Sundhedstjeneste*, en sydslesvigisme fra det tyske ord *Anmeldung* i stedet for *tilmelding*. Og både far, mor og barn bliver inviteret af Sydslesvigsk Forening (SSF) til at komme i en *krablegruppe*, en sydslesvigisme fra *Krabbelgruppe*, som er en legestue for småbørn i kravlealderen.

I børnehaven og skolen

I børnehaven begynder de fleste børn at tilegne sig dansk som andetsprog. Så vrimler det med sydslesvigismer, men som regel er de individuelle. Når børnene kommer i skole, bliver nogle af sydslesvigismene i højere grad generelle. En af dem er ordet *skoletüte*, en sammensætning hvori indgår citatordet *tüte*. Det er tysk og betyder *kræmmerhus*. På sønderjysk er en *tut* et kræmmerhus, et ord indlånt fra plattysk *tute*, men den form bliver ikke valgt i sydslesvigsk. I øvrigt er en *skoletüte* et stort kræmmerhus fyldt med godter, pennalhus og klistermærker som eleverne får med hjemmefra på første skoledag. Nu kan forældrene fortælle at deres barn *besøger* en dansk skole. Det er en sydslesvigisme fra *eine Schule besuchen* og tilmed så indgroet at den figurerer i offentlige tekster. Den optræder bl.a. i de autoriserede oversættelser fra tysk til dansk af Kiel-erklæringen fra 1949, II.3, og i Bonn-erklæringen fra 1955, III.4, som er grundlaget for det danske mindretals rettigheder i Sydslesvig.

I skolen får eleverne foruden de første bøger sikkert også nogle *DIN A4-ark* som i dansk rigssprog kun hedder *A4-ark*. Citatordet *DIN* er forkortelse for *Deutsche Industrie Norm*.

Der er både undervisning og frikvarterer, som med en sydslesvigisme hedder *pauser* fra *Pausen*. I fagrækken er *mate* et velkendt citatord fra tysk slang *Mathe* for *Mathematik* eller på dansk *matematik*. Muligvis hører betegnelsen *sport* i stedet for skemaets *idræt* til samme kategori. Det gælder også *abi*, som er forkortelsen for *Abitur*, begge tyske ord for studentereksamen. Godt nok får eleverne både en dansk og en tysk eksamen på Duborg-Skolen, men i dansk sprogbrug, må *abi* høre til citatordene.

Ungdomstiden

I den alder *laver* mange kørekort, en sydslesvigisme fra *Führerschein machen*, og de begynder ligeledes på at *lave* en uddannelse, fra *eine Ausbildung machen*. Det er udbredt at have en *handy*, et citatord som er det almindelige tyske ord for en mobiltelefon både blandt unge og gamle. Når unge sydslesvigere opgiver en e-post adresse, smutter der også et citatord med. De siger ikke snabel-a for sammenskrivningen af *ad* til *@*, men *at*, som er den engelske og tyske betegnelse. I øvrigt bruger Flensborg Avis også *at*. De unge mænd skal på session, og flere vælger *civiltjeneste*, en sydslesvigisme direkte oversat fra det tyske ord *Zivildienst*. I Danmark hedder det *civil værnepligt*. Til borgerpligterne hører for begge køn at afgive sin stemme ved valg. I Sydslesvig er der valgtret *med* 18 års alderen, en sydslesvigisme fra udtrykket *Wahlrecht mit 18 Jahren*.

Voksenlivet

Mens børn og unge fortrinsvis er medlem af en forening under Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger (SdU), hører SSW (Sydslesvigsk Vælgerforening) og SSF (Sydslesvigsk Forening) især til voksenlivet. Inden for alle foreningerne forekommer nogle sydslesvigismer hyppigt. En dato for et møde eller et arrangement hedder en *termin*, og det har hverken noget med en betalingsdag, en fødsel eller en eksamen at gøre. Det kan være en *termin* for en *podiumsdiskussion*, der som omtalt s. O, sp. O kaldes en paneldiskussion i Danmark. Måske skal der betales entre. Det kan med en sydslesvigisme bl.a. hedde *omkostningsbidrag* fra tysk *Unkostenbeitrag*. Er der tale om køb af en billet, må det ofte foregå ved *aftenkassen* fra *Abendkasse*, dvs. billetkøb om aftenen ved indgangen. Og så begynder mange af arrangementerne i øvrigt med at medlemmerne synger en sang som de kan, ikke udenad, men *udvendig*. Dette ord er direkte oversat fra tysk *auswendig*. En anden sydslesvigisme er udtrykket *klip og klar* fra tysk *klipp und klar*. Det betyder 'fiks og færdig'.

Der forekommer også danske sydslesvigord i foreningslivet. De er særlig udbredte inden for politik, bl.a. i SSW, og deres funktion er at markere at der er tale om forhold i Sydslesvig. Det gælder som nævnt *kommuneråd*, jf. s. O. *Borgerforstander* er et andet eksempel. Det er et oversættelseslån fra tysk *Bürgervorsteher* og er betegnelsen for formanden for *kommunerådet*. I øvrigt har ordet *kommuneråd* vundet en sådan hævd at SSW's tidligere landdagsmand, Karl Otto Meyer, i sine erindringer *Frihed, lighed og grænseland* (Hernov 2001) gentagne gange anvender udtrykket.

I alderdommen

Før eller senere er det tid til at gå *i* pension. Udtrykket er sandsynligvis påvirket af tysk *in Rente gehen* og er således en sydslesvigisme. Og med alderen kommer skavankerne. Flere

ældre end yngre går til *sygegymnastik*, mens man i Danmark i dag går til fysioterapeut eller genoptræning. Tidligere indgik *sygegymnastik* i de danske ordbøger, men ordet bruges næppe mere i Danmark. Når det anvendes i Sydslesvig, er det sandsynligvis fordi *Krankengymnastik* er gængs i tysk.

Huslægen bliver måske også hyppigere konsulteret. I dag kunne *huslæge* se ud som en sydslesvigisme fra *Hausarzt*, men ordet står stadig i Retskrivningsordbogen til trods for at det sjældent bliver brugt. De kongelige har dog en huslæge. Således fortalte en tv-reporter at dronning Ingrid lige før sin død var blevet tilset af sin huslæge. Dødsfald uden for den kongelige familie bliver ofte bekendtgjort i dødsannoncer. I Flensborg Avis omtales begravelsen eller bisættelsen jævnligt som en *sørgenhøjtidelighed*. Det svarer som sagt ovenfor til det tyske ord *Trauerfeier*.

Både *sygegymnastik*, *huslæge* og *sørgenhøjtidelighed* er ord som stort set er gået af brug i Danmark. Men i det danske mindretal er de bevaret, sandsynligvis fordi de tilsvarende tyske ord stadig er almindelige. De kunne betegnes gammeldags parallelord og hører med til karakteristikken af sydslesvigsk.

Sydslesvigsk status

Sydslesvigsk er ved at få en høj status inden for det danske mindretal. Dog ikke i skolesystemet, hvor dansk rigssprog har den højeste status. I foreningslivet tyder flere ting derimod på at den danske varietet ikke bare bliver accepteret, men værdsat. Formanden for den største kulturelle forening, Sydslesvigsk Forening (SSF) anser således sydslesvigsk for at være en af de danske dialekter, og dem har han stor respekt for. Flere unge udtaler sig ligeledes til fordel for sydslesvigsk, og studerende som taler sydslesvigsk, udviser ikke nogen stor interesse for at tilegne sig dansk rigssprog. Sydslesvigsk er en del af deres tosproglige identitet med loyalitet over for både dansk og tysk.

Skriftsproget

På skrift er billedet mere flertydigt. De sydslesvigske forfattere oplever en intolerance i forhold til sydslesvigsk fra korrekturlæsere og anmeldere. De udsætter værkerne for sproglig korreksning, men forfatterne er begyndt at tage til genmæle. De pointerer at oversættelseslån, citatord og gammeldags parallelord i nogle tilfælde er bevidste valg fra deres side. Anderledes forholder det sig i Flensborg Avis. Her er sydslesvigsk et gennemgående træk både i journalisternes artikler og i annoncerne til trods for at avisens ideal ifølge dens chefredaktør er den danske rigssprogsnorm. Men dag efter dag kan det konstateres at den sproglige varietet sydslesvigsk står uimodsagt. Der kommer heller ikke indvendinger mod sydslesvigske træk i foreningsreferater, i foreningernes blade og opslag. De betragtes som en del af mindretallets danske sprog.

En ny sprognorm

Når der bliver givet udtryk for en positiv holdning til sydslesvigsk af ledende personer, og Flensborg Avis bevidst eller ubevidst praktiserer en sydslesvigsk linje, kan der dannes en ny sprognorm. Sydslesvigsk som normideal kan signalere at mindretallet ønsker at vedkende sig en sproglig identitet som adskiller sig fra den som er knyttet til dansk rigssprog. På den anden side vil de opretholde rigssproget som norm i skolen. Deri ligger der imidlertid ikke

nødvendigvis nogen modsætning. Mindretallet vil måske gerne kunne overholde to sprognormer, sydslesvigsk i en situation, dansk rigssprog i en anden. Mens sydslesvigsk udtrykker en loyalitet over for tosprogethed og mindretalslivet i Slesvig-Holsten, kan rigssproget ses som en loyalitet mod tilhørlandet Danmark og dets dominerende etsprogethed. Her opretholder folkeskolen også rigssprogsnormen på trods af at andre normer gør sig gældende fx jysk. En helt anden diskussion er om det er formålstjenligt at have en rigssprogsnorm.

Det danske sprogs funktion og sprogbrugen i mindretallet

Den sproglige variation og sprognormerne skal ses i sammenhæng med det danske sprogs funktion og sprogbrugen i mindretallets hverdag. Mindretallet forbinder sit nationale ståsted med det danske sprog, men det er ikke dansk som førstesprog og hjemmesprog. Det er i stor udstrækning dansk tilegnet som andetsprog. Og man kan også være dansk uden at beherske dansk.

I mindretallets foreninger når man imidlertid kun til tops i bestyrelserne hvis man behersker dansk. Her er dansk enerådende. Det er ikke altid tilfældet i bestyrelser på lokalt plan i enkeltforeninger. De kan have tysk som dominerende sprog. Der er en mangfoldighed i sprogbrugsmønstret som også gælder lokale møder og arrangementer. Et sted hører man kun dansk, andre steder dansk og tysk. Og det er forskelligt hvilket sprog der dominerer. Dansk kan være indskrænket til velkomsten, en dansk sang og så et farvel.

Som internt medlemssprog har dansk sin laveste status. Hvis ikke alle kan dansk, slår mange tospogede over i tysk. De som har lært dansk som andetsprog og har tysk hjemmesprog, fravælger til tider også dansk selv om alle forstår det. Det kan være forbundet med en usikkerhed på andetsproget. Den kan opstå når man ikke bruger dansk til daglig.

Dansk i hverdagen

Muligheden for at tale dansk kan reelt være begrænset i hverdagen. Mindretallets medlemmer har sociale relationer både inden for mindretallet og det tyske flertal. Nogle i familien tilhører mindretallet, mens andre ikke gør det. Det samme gælder for vennerne, og naboerne og kollegerne på arbejdspladsen er sjældent medlemmer af mindretallet. Kontaktfladen medfører at man ikke blot taler, men også læser og skriver tysk. Som aktiv samfundsborger lytter man også til tysk i medierne.

Mindretallets medlemmer har i stor udstrækning mulighed for at modtage radio- og tv-programmer på dansk, men de tematiserer i ringe grad tyske forhold. Det gør derimod mindretallets avis, Flensborg Avis, som er på dansk og tysk. Mulighederne for dagligt at bruge danskkompetencen receptivt er derfor gode. Det er derimod ikke alle der har lejlighed til at udfolde sig produktivt på dansk til hverdag hvis det ikke er hjemmets sprog. Det afhænger af om medlemmerne er i kontakt med andre fra mindretallet, og er betinget af om de vælger dansk sammen. Det gælder både i den skriftlige og mundtlige kommunikation. Men selvfølgelig skriver nogle dagbog på dansk. Og ser vi ud over Sydslesvig, har nogle daglig kontakt til dansktalende i Danmark. Alt i alt resulterer det i en

sproglig variation og et sprogsbrugsmønster som adskiller sig fra det de etsprogede dansktalende i Danmark har. Det giver også en danskhed med helt sin egen sammensætning. Derfor betegner nogle af mindretallets medlemmer sig som sydslesvigere eller danske sydslesvigere, mens andre kalder sig danskere. Fælles for mange af dem er at de taler sydslesvigsk.

Karen Margrethe Pedersen (f. 1949) er lektor ved Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa.

Henvisninger til andre som har skrevet om sydslesvigsk, findes i Karen Margrethe Pedersen *Dansk sprog i Sydslesvig. Det danske sprogs status inden for det danske mindretal i Sydslesvig*, bind 1 og 2. Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa, 2000. På internettet er udgivet Karen Margrethe Pedersen *Sprog og sprogkontakt i den dansk-tyske grænseregion - en bibliografi*, 2003. Den omfatter bl.a. titler på artikler skrevet i forlængelse af undersøgelsen af Dansk sprog i Sydslesvig. Adressen er enten www.idg.dk eller direkte http://www.dcbib.dk/dcb/sl_saml/bibliografi_kmp.htm

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Nordisk

Sprog i Norden 2001

Det 32. bind af de nordiske sprognævns fælles årsskrift *Språk i Norden/Sprog i Norden* udkom i efteråret 2002. Det udgives af Nordisk Sprogråd hvis formandskab Danmark har haft i en treårig periode. Hovedredaktøren har derfor været Dansk Sprognævns nordiske sekretær Henrik Holmberg († 15.5.2003, omtale Nyt fra Sprognævnet 2003/2, s. 15).

2001-bindet er koncentreret om emnet "sproglig standardisering", der var temaet for det årlige fællesnordiske sprog møde, der for første gang nogensinde fandt sted i Grønland. Emnet er under grønlandsk synsvinkel behandlet af *Carl Christian Olsen* i artiklen "Standardisering i grønlandsk og Oqaasileriffiks rolle" (d.e. Sprogrådet). Spørgsmålet behandles i forhold til retskrivningen, sprognormen, stednavne, personnavne og i medierne. *Inge Kleivan* gør rede for "Den historiske baggrund for at grønlænderne har ét fælles skriftsprog". *Jógvan í Lon Jacobsen* diskuterer i artiklen "Standardfærøsk eller standard i færøsk?" om der er en færøsk sproglig standard forstået som en fælles norm. *Kristján Árnason* skriver om "Idealer og realitet i standardisering af islandsk udtale". *Tuuli Forsgrens* bidrag "Glimtar från den sverigefinska språkdebatten" handler om det finske sprogs stilling i Sverige.

Efter disse bidrag set under bestemte sprogs synsvinkel følger nogle mere generelle overvejelser. *Ulf Telemans* artikel drøfter forholdet mellem "Grammatiken och sprognormerne", og *Kjell Ivar Vannebo* skriver "Om begrepene språklig standard og språklig standardisering". *Margrethe Heidemann Andersen* fortæller i sin artikel "Engelsk i dansk: Sproglig normering" om sin undersøgelse af unge storkøbenhavnernes holdninger til bøjning og stavning af engelske ord i dansk, og *Ebba Hjorth* skriver om "Åben, implicit og skjult

normering i ordbogsarbejde".

Efter en nekrolog over forstanderen for Svenska språknämndens sekretariat, Margareta Westman afsluttes bindet af de faste rubrikker om nordisk sprogsamarbejde, *Henrik Holmberg*: "Sprogsamarbejde i Norden 2000", og om nyere sprogitteratur, ordbøger og ordlister.

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Spørgsmål og svar

Nulte

Spørgsmål: Jeg er lærerstuderende og hører i den anledning gang på gang betegnelsen *0. klasse* (nulte klasse). Nu vil jeg gerne høre om det virkelig kan være rigtigt at *nul* kan bruges på den måde.

Svar: Politikens Nudansk Ordbog med etymologi, 2001, oplyser at *nulte* i matematik bruges om 'ordenstallet til nul', fx *Når man sætter et tal i nulte potens, er det altid lig med 1*. Ordet har været med i Retskrivningsordbogen siden 1986, men er dog noget ældre. Den matematiske brug af ordet er fx omtalt i Aage Hansen: *Moderne Dansk*, bd. 2, 1967, s. 392: "I matematikken er [endelsen] *-te* udnyttet i *n'te potens* og *den nulte potens*".

I de senere år har man dog ganske rigtigt også kunnet støde på ordet *nulte* i andre sammenhænge. Allerede i 1974 kunne man således høre en radioudsendelse med titlen *Det ellefte skoleår og det "nulte"*, i norsk er der eksempler fra begyndelsen af 1970'erne på udtrykket *nulte time* om 'timen før første undervisningstime', og betegnelsen *nulte klasse* har i hvert fald været kendt i dansk siden begyndelsen af 1990'erne:

"Ja, i dag er det i hvert fald dobbelt så sjov som at være hjemme", mente Peters kammerat Mark Andersen-Crohn, der også går i nulte klasse (Berlingske Tidende, 20.2.1994).

"Det farligste på hele skolen er de store drenge". Det synes Silke Stokholm fra 3. A. "De er alt for voldsomme - da jeg gik i nul'te, fik jeg en bold i hovedet af dem. Så hårdt, at jeg skulle op til skolelægen - men hun var der ikke, og så klarede jeg det selv," husker Silke (Berlingske Tidende, 7.5.1996).

Det er en stor dag for de 22 elever i nulte c på Katrinebjergskolen i Århus. Men også for læreren, Inger Marie Bach Jensen (Berlingske Tidende, 6.8.1996).

Først efter nulte begynder livet for alvor. Det véd ethvert skolebarn. Jyllands-Posten var med på sidelinien, da 1. a begyndte på Læssøesgades Skole i Århus (Jyllands-Posten, 13.8.2000).

En lidt nyere parallel finder man i betegnelsen *nulte g.*:

Unge med indvandrerbaggrund skal have et bedre indblik i dansk sprog og kultur inden de begynder i gymnasiet. Derfor vil Langkjær Gymnasium i Tilst til næste år gerne tilbyde de unge et ekstra år i gymnasiet, den såkaldte nulte g.-klasse. Det vil give dem bedre mulighed for at følge undervisningen i 1.g. (Jyllands-Posten, 31.5.2001).

I musikkredse bruges desuden undertiden betegnelsen *den nulte symfoni*. Den dækker over et værk af komponisten Anton Bruckner (1824-1896) skrevet flere år før den symfoni der er kendt som hans første:

Klarheden prægede Radiosymfoniorkestrets udgave af denne nulte symfoni, men der var også plads til at styre mod de udtryksmæssige højdepunkter, der er belønningen i Bruckners musik. Ligesom inderligheden var til stede som en vigtig medspiller (Berlingske Tidende, 14.1.1995).

Ordet *nulte* bruges altså i stigende grad om noget der kan siges at befinde sig umiddelbart før det første i en række. *Nulte klasse* befinder sig umiddelbart før første klasse, *nulte g.* umiddelbart før 1. g. osv. Derimod vil man nok ikke kunne finde eksempler som *den nulte gang jeg så dig ..* eller *hun mindedes deres nulte møde*.

Inden for den pædagogiske verden har *nulte klasse* vist efterhånden næsten udkonkurreret *børnehaveklasse*. En del sprogbrugere vil dog nok stadig - ligesom du - finde betegnelsen *nulte klasse* påfaldende, og det kan naturligvis være en grund til at undgå den.

JNJ

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Vind-vind-

Spørgsmål: I bøger om ledelse støder jeg ofte på ordet *vind/vind-situation*. Altså det at begge parter i en sag får noget ud af det. Hvordan er det mest hensigtsmæssigt at skrive det? *Vind/vind-*, *vind-vind-* eller *vind vind-*?

Svar: Den mest hensigtsmæssige skrivemåde må være *vind-vind-situation*. Forbindelsen stammer fra engelsk *win-win*, og findes på dansk også i denne form. Ifølge The New Oxford Dictionary of English, 1998, bruges *win-win* på engelsk om en situation hvor alle parter får fordel på en eller anden måde.

Vind-vind- og *win-win-* bruges kun som første led i sammensætninger - det fremgår af udtalen med tryktab på andet led, fx 'vind-'vind-situation, ikke 'vind-'vind situa'tion. *Vind-vind-* er også selv en sammensætning, men her er leddene sidestillede, og derfor bruges der ifølge § 63.5 i retskrivningsreglerne bindestreg mellem de to led. Men hvis de to led opfattes som alternativer der udelukker hinanden, kan man i stedet bruge skråstreg *vind/vind-*.

I de fleste af de eksempler vi har fundet, bruges ordet i overensstemmelse med definitionen i den engelske ordbog, og så kan man ikke bruge skråstreg, for der er ikke tale om

situationer der udelukker hinanden. Men i enkelte tilfælde ser det ud som om meningen er noget i retning af: "Jeg vinder, uanset hvad der sker", og så er der jo tale om alternative situationer, som dog begge er gunstige. Det ville betyde at skråstregen kunne begrundes, men den er aldrig nødvendig, og derfor må det være mest hensigtsmæssigt at skrive *vind-vind-*. Der skal også være bindestreg mellem *vind-vind-* og andet led i sammensætningen, for hvis ét af de to led i en sammensætning indeholder en bindestreg, så skal der også være bindestreg mellem dem. Hvis man skriver med skråstreg, skal der derimod ikke være nogen bindestreg: *vind/vindsituation*.

Det tidligste eksempel vi har fundet, stammer fra en artikel i Berlingske Tidende om den nordamerikanske frihandelsaftale, NAFTA:

Det var en lidet lovende start for en aftale, der var blevet udråbt til en "vind-vind-vind"-aftale for de tre pågældende lande. (Berlingske Avisdata, 3. jan. 1995).

Her er det klart at der er tale om en situation hvor alle parter har (eller skulle have haft) fordele af aftalen; anvendelsen af ordforbindelsen svarer altså til definitionen i den engelske ordbog.

Et andet eksempel, fra Big Brother-dagbøgerne på www.bigbrother.dk (4.3.2001), handler tilsyneladende om en anden type situation, nemlig én hvor man vinder uanset udfaldet: *Igen vil jeg sige, at det er en vind vind situation, så om det bliver det ene eller det andet, så er jeg ok med det.*

Hvis denne fortolkning er korrekt, så ville man have kunnet bruge skråstreg: *vind/vind-* eller bindestreg: *vind-vind-*. Derimod er det ikke korrekt at skrive som der faktisk står: *vind vind*.

Det omvendte, en situation hvor der ingen fordele er, findes åbenbart også:

Alan Greenspan [direktør for den amerikanske centralbank, OR] er derfor i en no win/no win-situation (E-nyheder fra Børsens Nyhedsmagasin, 19. marts 2001).

Her er skråstregen mulig, men ikke obligatorisk, fordi der er tale om en situation hvor banken skal beslutte sig for en rentenedsættelse, og som beskrives sådan at det vil gå galt uanset hvor stor eller lille nedsættelsen bliver, omend ikke på helt samme måde. Udtrykket skal skrives *no win/no win-situation* eller *no win-no win-situation*. Grundlaget for bindestregen i forbindelse med skråstreg er at første led skrives i flere ord, ikke at der er skråstreg. Samspillet mellem de forskellige regler for skråstreger og bindestreger kan være ret kringlet.

Det sidste eksempel er også interessant fordi det viser at det engelske ord ikke kan være dannet til verbet (udsagnsordet) *win*, 'vinde', men til substantivet (navneordet) *win*, 'gevinst, sejr'. Der er altså tilsyneladende ikke tale om et oversættelseslån, for det ville efter al sandsynlighed have givet *gevinst-gevinst-*, men snarere om at udtrykket kalkeres i en fordansket udtale og skrivemåde. Der er ingen tvivl om at *vind* på dansk må have med

verbet *vinde* at gøre, men det er svært at afgøre hvilken form der er tale om. Det kan næppe være imperativen (bydemåden), og det er også usandsynligt at der skulle være tale om en såkaldt roddannelse (*et vind* for *en gevinst, sejr*) svarende til *løbe: et løb; kysse: et kys*.

OR

Til indholdsfortegnelsen

Det kan jeg ikke have

Spørgsmål: Kan vendingen *det kan jeg ikke have* betyde 'det kan jeg ikke tåle'? Hvor stammer den betydning i givet fald fra?

Svar: Vendingen *at kunne have noget* er genuin (dvs. oprindelig) dansk. I Nudansk Ordbog med etymologi 2001 forklares vendingen som 'kunne acceptere noget', fx *Jeg kan ikke have hans evindelige drikkeri..* Vendingen kan også bruges med betydningen 'kunne få fat i'. Betydningsvarianten 'synes om, tåle, udholde' findes i Feilbergs Ordbog over jyske Almuesmål I-IV, 1894-1914, bl.a. med eksemplerne *kan du have en punch* eller *jeg kan ikke godt have den klatren* (her gengivet på rigsdansk). Denne sprogbrug svarer til et enkelt moderne eksempel, som vi fandt på nettet. Det handler om seksuelt misbrugte, og en meddeler fortæller: *Jeg har mareridt hver eneste nat. Flere gange vågner jeg op. Drømmer at han vil røre ved mig. Og det kan jeg ikke have!!!! Jeg er så træt og det går jo ud over job og familie* (www.webcorp.org.uk/cgi-bin/showurl.24.2.2000).

VS

Til indholdsfortegnelsen

Forkortelser for foreninger

Spørgsmål: Hvordan mener Sprognævnet at man bør forkorte *haveforening*, *grundejerforening* og *ejerforening*? *Grundejerforening* har jeg fx set forkortet *grf.*, *GF* og *G/F*. Jeg må indrømme at jeg ikke ser logikken i *G/F*.

Svar: Når man forkorter et ord, skal man først og fremmest være sikker på at forkortelsen bliver forstået af dem man henvender sig til. Hvis man følger denne regel, kan man i princippet forkorte som man vil. Sprognævnet anbefaler forkortelser i Retskrivningsordbogen og i Sprognævnets forkortelsesbog, *Forkortelser i hverdagen*, 1988. Der er en ny forkortelsesbog fra Sprognævnet på vej.

Haveforeningen forkortes *Hf.* I *Forkortelser i hverdagen* forkortes *Haveforeningen* dog *Hf*, dvs. uden punktum, men i den nye forkortelsesbog er dette ændret til *Hf.* med punktum. Når du bare har brug for *haveforening* i ubestemt form og ikke som del af et proprium (egennavn), kan du blot skrive *hf.*, altså med lille begyndelsesbogstav.

Grundejerforening og *ejerforening* er ikke med i Sprognævnets forkortelsesbog. Men *andelsboligforening* kommer med i den nye udgave af forkortelsesbogen, og man kunne

forkorte de øvrige ud fra *andelsboligforening*. *Andelsboligforening* forkortes enten *AB* eller *A/B*. Efter dette princip kunne man forkorte *grundejerforening* *GE* eller *G/E*. Men det er ikke sådan folk forkorter det! Søgninger på internettet viser at *grundejerforening* forkortes *G/F* og *grf.*, og da det nok er disse to der vil blive forstået af flest, er det dem vi vil anbefale. *GF* bruges såvidt vi kan se, kun om 'gymnastikforening'.

Du undrer dig over "logikken" i skråstregen i *G/F*, og det gør vi egentlig også! Vi undrede os i hvert fald over skråstregen i *andelsboligforening*, men vi forestiller os at den er opstået fordi vi har forkortelser som *A/S* (el. *a/s*) for *aktieselskab* og *K/S* (el. *k/s*) for *kommanditselskab*, og man har måske set en indholdsmæssig parallel mellem selskaber og foreninger.

Ejerforening forkortes *E/F* eller *EF*, viser vores søgninger - der er dog ikke så mange forekomster af *EF*, der jo også er en tidligere forkortelse for *EU*. Så *ejerforening* vil vi i lighed med *grundejerforening* anbefale forkortet *E/F*. *Ejf.* bruges ikke.

MR

[Til indholdsfortegnelsen](#)
